

se brzdou při hledání nových možností básnické tvorby. Tak to alespoň pociťovala mladá kritika 90. let, která obviňovala Vrchlického dílo z eklekticismu, z nedostatku vnitřní pravdivosti a jednotného, uceleného názoru na svět. A tak došlo k tomu, že básník, který svou předcházející tvorbou a svými překlady nejvíce připravil půdu pro nástup mladých, v rozhodujících chvílích se s mladými rozchází a hájí proti nim představy o umění jako naplňování ideálu krásy, tedy pojetí, které bylo původně namířeno proti vládnoucí měšťácké společnosti. Avšak již následující mladá generace, básníci St. K. Neumann, Fráňa Šrámek a po nich další až k autorům současným dovedli rozlišit živé, trvalé hodnoty Vrchlického smyslovosti a lyričnosti od dobových konvencí a šablon a najít si tvůrčí vztah k básníkovu dílu, oceňující přitom mimořádnost jeho zjevu v české poezii 19. století.

## Zikmund Winter

/ 1846 - 1912 /

**Historický spisovatel se zálibou v kulturně historickém obrázku, se smyslem pro všednodennost dějin, pro lidskou vášeň, pro konflikty jedince s dobou; umělec životního paradoxu a tragické ironie.**

Narodil se 27. 12. 1846 v rodině zvoníka na Starém Městě v Praze. Vystudoval Akademické gymnázium a filozofickou fakultu. Jako středoškolský profesor historie působil v Pardubicích, v Rakovnici (1874–1884) a v Praze. Osudem se mu stal rakovnický archiv. Zasvětil ho do minulého života nevelkého venkovského města, podporoval a rozvíjel jeho zájem (probuzený na univerzitě V. V. Tomkem) o poznávání toho, jak lidé v minulosti bydlili, jak se odívali, vzdělávali, jak cestovali, čím se živili, jak se bavili, hádali, soudili. Nejcennější fondy rakovnického archivu jsou ze 16. a 17. století, a to je také doba, v níž se zabydlil Winter historik a historický beletrista. Prašné prostředí archivů v Rakovníku a v Praze vyvolalo u něho krční nemoc, která mu později bránila v pramenném studiu. Časem mu nedovolovala ani účastnit se týdenních přátelských schůzek, při nichž se Winter uplatňoval jako skvělý společník se smyslem pro humor a pro sebeironii. Měl přátele a ctitele v generaci mladší i nejmladší (např. J. S. Machara, O. Theera). Nicméně v základním generačním sporu se přiklonoval k Vrchlickému a k Jiráskovi (s nimi, s K. V. Raisem a s M. A. Šimáčkem sedal od r. 1900 v redakci časopisu *Zvon*). Pojetím dějin a člověka v nich, způsobem práce s archivním materiálem a s jazykem stál ovšem jinde než jeho přítel A. Jirásek, blíže moderním snahám počátku století. Zemřel 12. 6. 1912 v bavorských lázních Reichenhall.

Pilným archivním výzkumem sledoval Winter cíle vědeckého i popularizačního poznání. Ve studiích o jednotlivých stránkách dávného života uplatňoval prvky beletristické (*V měšťanské světnici starodávne*, 1882; *Zač bylo živobytí za starodávna*, 1888; *Zlatá doba měst českých*, 1913). Osudy drobných lidí zkratkovitě zaznamenával i v obsáhlých monografiích, které vynikají věcnou poučeností a úzkostlivou neosobností (*Život církevní v Čechách*, 1895–96; *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, 1899; *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve 14. a 15. století*, 1906). Pojetím historie jako vědy popisně faktografické, zaujetím pro všednodennost minulosti a nedůvěrou v teoretickou úvahu se Winter ocítil v napětí s historikem Jaroslavem Gollem a s jeho školou, která kladla důraz na problémovou a metodologickou stránku ve výkladu dějin.

Archívy byly jedinečnou inspirací pro Wintra beletristu. V raných prózách přímo odkrýval svůj vztah k historickým pramenům, používal citátů z nich a své obrázky podával tak, aby bylo zjevné, jak vyprávěč ze zlomkovitých dokumentů shledává, sestavuje a dotvárí původní dějové souvislosti (*Starobylé obrázky z Rakovníka*, 1886–88; *Pražské obrázky*, 1893). Hlavní postava povídky *Nezbedný bakalář* (č. 1883) je málem zasuta v množství epizodických figur, příběhů, informací a citátů, které skládají pestrě rozmanitý obraz dobových poměrů. Bakalář Pička, mladík lehkomyšlný, trochu ubohý a směšný, vyzraje na rakovnické měšťany. Když zjistí, že za něho hledají do školy náhradu, odchází sám se svými žáky do Prahy a tam posléze zakotví jako úspěšný advokát. Také v dalších prózách uplatňoval Winter bohatství dobového koloritu tak, aby současně poučoval a bavil.

Ve vrcholném tvůrčím období rozvinul psychologickou charakteristiku postav – napětí mezi jednáním a chtěním, mezi zevnějškem a nitrem člověka, který se ocítá v konfliktu se svým prostředím i se svým určením. V povídce *Krátký jeho svět* (č. 1901) přijímá Jan Třeбенický místo učitelského pomocníka v týnské škole s předsevzetím co nejdříve dostudovat. Jeho nadřizený Marchio Žďárský ho však vtáhne do své milostné pletky s vdanou ženou, aby se jím kryl. Zamilovaný, důvěřivý mladík chce odvrátit neštěstí od zbožňované Marty Bogarové, která klame svého muže se správcem týnské školy. Intrikami milenecké dvojice a svým neobratným počínáním obrátí na sebe žárlivost pcdvádného manžela a je od něho smrtelně zraněn. Nejtajnější myšlenky a city Jana Třeбенického prozrazují jeho samomluvy; nad nimi ovšem převažují věcně zpodobené situace, postavičky, intriky, společenské zábavy. Při nich se setkávají a střetávají lidé vzdálení sobě a naprosto cizí mladíkovi, který přišel z venkova do Prahy s velkými nadějemi a s touhou prosadit se ve vzdělaneckých kruzích, a zatím byl zmařen lidmi žijícími v zajetí svých smyslů.

Také další Wintrovy novely prostupuje obdobná ironie. Nepoměr mezi cílem, který postava sleduje, a mezi jeho výsledkem vyznívá někdy směšně, častěji smutně. V humoresce *V pasti* (1904) rychtář Vaněk tak dlouho dohlíží na počestnost svůdné a veselé vdovičky, až ho podřízení

najdou pod její postelí, a on za to zaplatí celou svou úřední kariérou, na níž si nemálo zakládal. Hrdinka *Vojačky* (1902) se vzpírá údělu vojenské ženštiny. Když ji její zbožňovaný muž Lorenc Hoff prodá, aby mohl odejít z armády a usadit se jako bezúhonný měšťan v Praze na Starém Městě, volí nakonec smrt. Ironií životního běhu je postižen voják, který něžnou ženu Hoffovu koupil, protože se mu líbila, zatímco v blahobytu žije muž, který ji zrádně prodal. Podobný trpce ironický konec má také rozsáhlejší novelistická skladba *Rozina sebranec* (1903). První a rozhodující viník zmaru krásného děvčete, které vyrostlo jako sirotek v pražském klášteře sv. Anežky a celou bytostí přilnulo k mladému Vlachovi, uteče domů do Itálie. A ještě pak opuštěnou Rozinu z dálky urazí vzkazem, v němž ji odmítá pro její neznámý původ. Rozina se odhodlá mstít svou zhrzenou lásku. Svoluje k manželství se starším zednickým mistrem Karfem a toho pak klame, mučí jeho i sebe. Smrt na útěku najde úkladný vrah, kterého si na nevěrnou a utrápenou Rozinu, umírající s hořkou myšlenkou na opuštěnou dcerku, zjedná její muž. On sám vyvázne bez trestu. Řeholníci a prostřední ve staroanežském klášteře představují protějšek postav, jejichž životy, činy i přechyby určuje neovládnutelná vášně, cit, instinkt. Svou lidumilností, shovívavým chápáním všeho lidského včetně milostné vášně mohou klášterní kněží mírnit lidské ponížení a bídu i duševní trýzeň, ne jim ovšem zabránovat.

To, co přichází od dějů historických, projevuje u Wintra schopnost komplikovat děje a osudy soukromé. Wintrův člověk může přihlížet aktům velké politiky, může jim sloužit i posluhovat, ale nakonec se stane nevolnou jejich obětí. Voják Dupák v povídce *Proti pánům* (č. 1901) opustí pravidelný žold v císařské armádě a přichází r. 1608 do Prahy s představou, že vstoupí do českého vojska, které zvedne zbraň za náboženskou svobodu. Svým bezelstně otevřeným vystupováním na sebe poštve nejprv venkovany, pak pražský „sněm“ žebráků a posléze ho pražští měšťané dají vsadit do vězení jako buřiče. Zkušený voják s duší dítěte a s jednáním rytíře kráčí na popravu bos – svými botami zaplatil ve vězení jídlo pro chudou ženu.

Konflikt jedince a doby sleduje také jediný Wintrův román *Mistr Kampanus* (č. 1906–07). Podává obsáhlý obraz poměrů na Karlově univerzitě kolem r. 1620. V úvodní části vyniká svérázný půvab studentského života i běžné a soukromé starosti vysokoškolských mistrů v letech před Bílou horou. Jan Kampanus Vodňanský tu vystupuje jako laskavý i náročný učitel, jemný člověk a nešťastný muž, jehož manželské štěstí zničila smrt mladé ženy, a on se tím víc oddal svému poslání na univerzitě. Poměrně rozsáhlá úvodní část též naznačuje, kolik malicherné ješitnosti a zášti čekalo na příležitost pomstít se na ryzím, citově založeném člověku Kampanovi. Jiří Mollerus, lehkovážný a líný mluvka prahnoucí po pomstě za znemožněnou kariéru, vstoupí do služeb pobělohorských držitelů Čech, kteří zbavují Karlovo učení jeho autonomie a převádějí je do rukou jezuitů. Rektor Kampanus přistupuje na různé kompromisy, ve snaze zachránit

Karlovu univerzitu jejímu původnímu určení přestoupí i ke katolíkům. Když si dozná, že nic nezachránil a sebe sama málem zradil, vezme si život.

Vzdálenost mezi titulní postavou a mezi historickými ději se ve skladbě románu projevuje tím, že významné události probíhají bez Kampanovy účasti (o bitvě na Bílé hoře, obsáhle vypodobněné, se dovídá od věrného žáka Knobelia) nebo za jeho zděšeného, bezmocného přihlížení, jak je tomu při popravě českých pánů na Staroměstském náměstí. V románě se stýkají, prostupují a střetají tři způsoby podání: způsob lyricky náladový a meditativní, který připomíná mluvu básnickou (nejen v samomluvách básníka Kampana); způsob zpravodajsky neosobní a věcný, jehož objektivnost mívá ironický podtext (charakterizuje dějinné akce a jejich oficiální představitele). Třetí způsob zosobňuje Mollerus se svým projevem stejně bodrým jako vulgárně groteskním. V této stylové rozrůzněnosti i v jisté kompoziční rozptýlenosti díla vyčteme znamení doby, o níž román pojednává, i té, ke které se obracel.

Osudy Karlovy univerzity i jejího rektora jsou v románě pojaty jako příznak národního údělu po bělohorské porážce, jako pokus vysvětlit, proč její důsledky byly tak dalekosáhle pustošivé. Wintrův pohled je krajně nesentimentální, snaží se vystopovat vnitřní slabost Čech před Bílou horou i po ní. Ze slabosti se obviňuje i titulní rek románu. Kampanus patří do galérie Wintrových tragických postav, které svou mravní převahu nad okolím prokazují tím, že ve světě plném protimluvů a nestálosti trvají na citech, vztazích a myšlenkách, které přijaly jako závazné hodnoty.

## Julius Zeyer

/1841—1901/

**Prozaik, epický i lyrický básník a dramatik lumírovské generace.**

**Hluboké rozčarování soudobým národním životem ho vedlo k literárním látkám odlehklých kultur. V prozaickém i veršovaném přepracování těchto látek zpřítomňoval smysl pro krásu a pro hodnotu absolutně vytyčených ideálů. Jeho rozsáhlé dílo, bohaté v námětech a rozmanité v žánrových formách, je proniknuto čistými představami o ušlechtilosti a cti, o ryzích citech a hrdinství.**

Narodil se 26. 4. 1841 v Praze v zámožné patricijské rodině (otec měl velký dřevařský závod), v níž se udržovala tradice německo-francouzského původu. Jeho studia byla zprvu zaměřena k tomu, aby mohl převzít otcův obchod: navštěvoval reálku a krátce pražskou techniku (do r. 1861), ve Vídni se učil tesařství a podnikl cestu na zkušenou (v r. 1862 navštívil Německo, Švýcarsko a Francii). Uchvacovala ho však česká minulost,